

felfogott szerb irányzatok közt a hipnizmus, zenitizmus, szumatrixmus; kiemelkedik Rastko Petrović modernista költő, író, festő és művészeti kritikus alakja, aki párizsi tanulmányai révén Joyce, Picasso, Breton barátja lett. A szerb avantgárd közismerten a 70-es, 80-as évekig tart, esztétikáját nem csekély mértékben formálta a szláv mitológia, a bizánci teológia, a Szentlélekről szóló tanítás, az ember kiváltképpen spirituális voltának kinyilatkoztatása.

A kötet kiváló, gonddal szerkesztett szakmunka, forrásaiban, következtetéseiben egyaránt számos nívumot tár az olvasó elé. Egyes fejezetei viszont metodológiailag eltérnek, s bár világos, hogy elsősorban szakmai közönség számára készült, inkább áttekintő jellegű (s bizonyos nemzeti változatok ki is szorulnak), a szerzőknek nem sikerült mindazonáltal új terminológiát, metanyelvet teremteniük. A kötetet hasznos névmutató egészíti ki.

JEGYZETEK

- 1 *Авангард в культуре XX века (1900–1930 гг.)*. Теория, история, поэтика. Ю. Н. Гирин, Москва, ИМЛИ РАН, 2010
- 2 LUNACSARSZKI, Anatolij: *Művészet és forradalom*. Ford. CSEHI Gyula, Bukarest, Kriterion, 1975, 203., 213, 240.
- 3 Aleksander FLAKER, az egykori kiváló zágrábi irodalomtudós, szlavista *Poetika osporavanja* című monográfiájában (Zagreb, Školska knjiga 1982) az avantgárdot az „elvitatás” poétikai rendszereként írja le.
- 4 Malevics és Tatlin útját nemritkán a metafizika és a materializmus konfliktusaként ragadják meg. SÍK Csaba: *Művészet és forradalom*. „Egy kiállítás képei”. Bp., Helikon, 1988, 23.
- 5 Az orosz ikon ekkorra datált „felfedezését”, a kiállítást Dubicsina pétervári galériájában már Sík Csaba is említi tanulmányában. Uo., 14.
- 6 A gnoszticizmus tárgykörében e folyóiratban közölt munka: ZELNIK József: *Az akadémiai eszme újragondolása. Vázlatos vitaanyag = Magyar Művészet*, 2013. 1. sz., 19–29.
- 7 ТРОЦКИЙ, Лев: *Футуризм*. Letchworth, Prideaux Press, 1979, 15.
- 8 Olvasatában az irodalmi avantgárd első alakulata, az akmeisták a szimbolizmus „túlhaladóiként” jelentkeznek. Vö. ZSIRMUNSZKI, Viktor: *Irodalom, poétika. Válogatott tanulmányok*. Ford. BRODSZKY Erzsébet, Bp., Gondolat, 1981, 182–185.; SZŐKE Katalin: *A szimbolizmus túlhaladása? Paradigmaváltás problémája a XX. századelő orosz prózájában (Andrej Belij és Mihail Kuzmin)*. Bp., Szegedi Tudományegyetem BTK, 2013, kiadatlan akadémiai nagydoktori disszertáció. Mára szakmunkák és tanulmánykötetek sora jelzi a két, meghatározó stílusirányzat számos érintkezési pontját. Például *Символизм в авангарде*. Szerk. КОВАЛЕНКО Г. Ф., Москва, Наука, 2003.

Luis Daniel Gutiérrez Martínez Művészetkritika, társadalmi kontextusban

■ A mexikói Puebla állam egyetemének professzora interneten közzétett tanulmányában¹ abból a megállapításból indul ki, hogy a XX. század második felében és a XXI. század elején jelentkező társadalmi és kulturális jelenségek sokfélesége, dinamizmus, illetve a hozzájuk kapcsolódó kérdések és a rájuk adott válaszok ellentmondásossága zárójelbe tette a művészet hagyományos felfogását. Egyre nőtt a feszültség művek, szerzők, közönség és intézmények között: a „magas” kultúra hívei tanácsalatosan álltak a médiumok, kivált az online eszközök közvetítette „banális”, „silány” művészet termékei előtt. Egyesek – állítja a szerző –, mint például a Nobel-díjas perui író, Vargas Llosa² a tradicionális értékek megőrzéséért, megvédéséért, illetve a „látványkultúra” visszaszorításáért szálltak síkra. Velük szemben viszont megerősödött azoknak a tábora, akik az interpretáció és az alkotás mezőinek kiszélesítését szeretnék elérni, valamiféle közösségi és érthető diskurzust sürgetve. Felfogásuk szerint a passzív és szemlélődésen alapuló esztétikai élményt dinamikusabb, elkötelezettebb befogadói magatartásnak kell felváltania. A közönségnek arra kell törekednie, hogy alkotó módon vegyen részt a művek létrejöttének folyamatában, hogy közvetlen befolyása legyen az értékteremtésre. „Minden interakció, a művészeti tárgy és a befogadó közönség minden közvetlen kapcsolata az interpretáció egy formája” – írja Martínez, a neves spanyol műkritikusra, Pilar Bonetre hivatkozva,³ s ennél fogva a kritika sem egyéb, mint valamiféle kar, amelyet a művészet nyújt ki a társadalom felé.

A műalkotások gyors és tömeges terjesztése révén a művészet „templomai”, a múzeumok, a biennálék, művészeti vásárok stb. elvesztették kivételes, kitüntetett helyzetüket, de egyszersmind sokat nyertek a kapcsolatteremtés tekintetében. A közösségi média gondolatokat, véleményeket, eszközöket és új, demokratikusabb felületeket teremt. Ebben a globális kommunikációs térben a művészeti kritika szerepe is megnőhet, jelentősége is erősödhet. Az online terjedő művészet egyre gyorsuló ritmusú, válaszai és

vélekedései azonnaliak, s így a kritika az értékek kialakításában és elfogadtatásában is fontos tényező.

Korunkban az egyén is mind érzékenyebbé, mind kritikusabbá válik, és elsajátított ismeretei, róluk alkotott véleménye kifejtésére is mind több lehetőség adódik. A szerző e jelenségnek tulajdonítja, hogy a kortárs művészeti diskurzusban a paradoxon és az ironia a két meghatározó elem.

Korunk jellemzője a látásmód megváltozása is: a vizualitás, a sokféle érzéki benyomás mindenkit arra ösztönöz, hogy megkísérelje meghatározni, mik is vagyunk, noha a végeredmény, vagyis identitásunk rögzített tartalma is egyre gyorsabban veszíti el érvényességét. Az új művészetre és látásmódra – Martínez szerint – a hipermodern fogalmat használhatjuk, hogy megkülönböztessük a moderntől és a posztmoderntől. Hipermodernnek nevezhető az a szemlélet, amely bővelkedik a szuperlatívuszokban, egyre kevésbé kötődik a modernitás sarkalatos pontjaihoz, s amelyben a „sokféle” igazság elve az uralkodó. A műalkotásokat is sokféle szempontból lehet és kell vizsgálni, de csak azok a nézőpontok megengedettek, amelyek valós mivoltát valamely közösség ítélete szentesíti. Jogos tehát feltenni a kérdést – az írás szerint –, hogy szemléletünk vajon olyan körülmény-e, amely időhöz kötődik. Lehet-e mondani, hogy érzékenységünk a ránk ömlő képek ritmusa szerint átalakul? A rohamosan széttartó társadalmi jelenségek a művészeti narratívákat is gyorsulásra kényszerítik-e? A már idézett Pilar Bonet említett művében azt állítja, hogy „a műalkotás már nem fizikai tárgy többé, inkább mentális állapot”.

Eképp az a bizonyosság is szertefoszlik, hogy műalkotással állunk szemben, ugyanúgy, mint a tér, ahol megjelenik, mivel sok esetben a virtualitás terében közelíthetünk a művekhez. Ami egyben jelentheti azt is, hogy bármi lehet művészet, ha valamely különleges kontextusban annak minősül. Ha pedig azt a kérdést tesszük fel, hogy tehát mikor is beszélhetünk művészetről, azt válaszolhatjuk: akkor, ha valami szimbolikusan művészetként funkcionál. Az új, a kortárs művészetre vonatkozó kérdések ily módon filozófiai jellegűek, mert az ösztönösségtől eltávolodva problematikussá teszik a természetire vonatkozó egyértelmű állításokat, a művész ugyanakkor egész közösségek mozgósítójává válhat.

E gondolatok kifejtése után Martínez professzor felteszi a kérdést: akkor tehát mi a kritika szerepe korunk művészeti életében? Leszögezi, hogy szerinte a kritika továbbra is döntő szerepet játszik a kultúrpolitikai rendszerekben; reflektálhat a művészet sajátosságára, legitimálhat értékeket, összekapcsolhatja a mű és közönség bonyolult viszonyrendszerének különböző szereplőit.

Van művészeti kritika, mert van az a valami, amit művészetnek tartunk vagy legalábbis annak sejtünk. S még ha addig nem ismert formában jelenik is meg, meg tudjuk nevezni azokat a premisszákat, amelyek a mű mibenlétét jelzik; lehet képzetünk a térről, amelyben megjelenik, lehet fogalmunk a szerzőjéről, az alkotás tényszerűségéről, illetve e valami poétikus viszonyáról a

hétköznapi világhoz, valamint tudhatjuk azt is, milyen teóriák illetve elméleti állásfoglalások kapcsolódnak hozzá.

Van kritika, mivel vélekedések egész sorát ismerjük a művészetnek nevezett valamiről, s mivel ez a valami mindig hiányos, ezért magyarázatra szorul. A mű jelentése túllép magán a művön, hogy a nézők-olvasók elméjében, képzeletében öltson újra alakot.

Van kritika azért is, mert a műveket társadalmilag más és más szempontok szerint értelmezhetjük. Az értékítélet, az igazságtartalom és a szépség vagy megképződik, vagy nem, a befogadójától függően, ezért a művekről alkotott értékítéleteknek is árnyaltaknak, a különbségtétel fokához igazodónak kell lenniük.

Végezetül kell lennie kritikának azért is, hogy közvetítsen a művész, a mű és különféle közönsége között, hogy biztos talajt készítsen elő a hozzá eljutni szándékozóknak, hogy azután ők is megformálhassák róla saját ítéletüket.

A művészet, újdonsága és eredetisége révén azonban mindig egyfajta válsághelyzetet teremt a befogadóban: elbizonytalanítja, tanácstalanná teszi. A felelős kritikának, kritikusnak ezért feladata és kötelessége a néző-olvasó rendelkezésére bocsátani a művek lehetséges jelentéseit, már amennyiben birtokában van ezeknek. A kritikusnak tanulmányoznia kell a művek esztétikai, pszichológiai, szociológiai, filozófiai, történeti és antropológiai vonatkozásait. A kritika fogalma – görög eredetét tekintve – ezt is jelenti: elemezni és különbséget tenni; a belőle képzett „kritérium” pedig azt: „az igazság megismeréséhez vezető norma”. A felkészült, tárgyában szaktekintélynek számító kritikus társadalmi, morális felelőssége vitathatatlan, mivel értékítélete a saját véleményét tükrözi ugyan, de egyben állásfoglalás is valamely igazság mellett.

A kritikus kivételezett minősége mindazonáltal olykor kérdésessé teszi, teheti objektivitását, mivel autoritásként, tekintélyt parancsolva fejt ki véleményét, s így intézmények, egyéni érdekek képviselőjévé válhat. De értékmentővé is, ha ismeretlen művészeket, műveket emel ki a feledés homályából. Jogos igény tehát a kritikával szemben, hogy értékítéletei lehetőleg legyenek szilárdak, és essenek egybe a szélesebb közönség várakozásával. Ma, az információbőség (esetleg -zavar) és a rohamos technológiai fejlődés korában különösen nagy szükség van a tájékozódáshoz szükséges tudásra, mivel az emberek vizuális érzékenysége nagyobb, mint korábban bármikor, s mivel a képek (az esztétikai jelek) tartalma, jelentése nem (vagy nem mindig) esik egybe az őket hordozó látvánnyal.

Cs. Cs.

JEGYZETEK

- 1 <http://entretextos.leon.uia.mx/num/13/PDF/E13-Art2.pdf>
- 2 VARGAS LLOSA, Mario: *La civilización del espectáculo*. México, Alfaguara, 2012
- 3 BONET, Pilar: *La crítica del arte: historia, teoría y praxis*. Barcelona, Serbal, 2003, 292.